

A dél-nógrádi ingázók *

A nógrádi falvak lakossága sohasem tudott kizárólag a mezőgazdaságból megélni. A domborzati viszonyok, az aránylag kevés és gyöngye minőségű szántóföld, a nagy kiterjedésű erdőségek következtében a nógrádi parasztsztrók telente erdómunkával, szénégetéssel, fuvarozással egészítették ki a mezőgazdaságból származó jövedelmüket, s aki csak tehette – elsősorban a fiatalok – lejárt summásnak, napszámosnak az Alföldre. De már a két világháború közötti időszakban is egyre többen a vasútnál, vagy a főváros ipari üzemciben keresték megélhetésüket. A kétlakiságnak és az ingázásnak tehát meg voltak itt a gazdasági és társadalmi gyökerei, de a kereső lakosság nagyobb részére kiterjedő méreteket csak az 1950-es évek extenzív és koncentrált iparfejlesztésének következtében kezdett ölteni. Ez volt egyfelől az erőteljes szívóhatás, amit az ipari központok, mindenekelőtt a főváros gyakorolt a térség falvaira, az 1960-as évek elején befejeződött kollektivizálás pedig, mely a parasztság egy részét fölöslegessé tette a mezőgazdasági ágazatban, a tisztítóerőt szolgáltatatta. Az ingázás társadalmi jelensége tehát alapvetően két gazdasági tényező hatására alakult ki, amit bizonyos leegyszerősítéssel úgy jellemezhetünk, hogy a mezőgazdaság intenzív és az ipar extenzív fejlesztése közti különbség hozta létre. Mindehhez hozzájárult az ipar túlzott koncentrációja, valamint az a körülmény, hogy az újonnan alakult mezőgazdasági nagyüzemek a hagyományos paraszti gazdálkodásnak kizárólag az alapanyag-termeléssel kapcsolatos tevékenységét vállalták, a gazdasági szabályozás kényszerűsége miatt úgyszólván minden egyéb (feldolgozó, kiegészítő) tevékenységről le kellett mondaniuk. Emiatt, továbbá az infrastrukturális elmaradottság miatt meggyöngült a dél-nógrádi térség településeinek népességeltartó képessége, ezért megnövekedett a lakosság mobilitása, magyarán az elkívánczozása erről a vidékről. Az ilyesfajta elvándorlásnak kétféle megnyilvánulási formája van: az egyik az *elvándorlás*, a másik pedig az *ingázás*, és rendszerint nem csak az egyének, hanem a körülményeken is múlik, hogy valaki melyik formát választja. 1960 és 1985 között a térség településeinek mintegy 15 százalékkal csökken a lakossága. Ez a csökkenés azonban nem volt egyenletes, a térség keleti részén levő falvakban sokkal erőteljesebb fogyás figyelhető meg, míg a nyugati rész településeire inkább a népesség stagnálása a jellemző. Lényegében hasonló területi eltérés figyelhető meg az ingázás vonatkozásában is, ami mutatja, hogy a kétféle társadalmi jelenséget legalábbis hasonló okok váltották ki. A térség keleti részén levő köz-

*Az Agrárgazdasági Kutató Intézetben az Ipari Minisztérium megbízása alapján tanulmány készült a dél-nógrádi térség munkaerőhelyzetéről. A kutatómunka során a vizsgált térségből a fővárosba ingázók mintegy harmadánál – csaknem ezer személynél – részletes, kérdőíves felmérést végeztünk, társadalmi helyzetük, tagoldásuk, ingázásuk módjának feltárása érdekében. Vizsgálatunkat kiterjesztettük a térségben élő női munkaerő azon részére is, akik aktív korúak (14–55 évesek), s a felmérés idején munkahelyre nem jártak el dolgozni. Körükben azt kutattuk, hogy különböző csoportjaik miként vélekednek az ingázásról, milyen képzettséggel rendelkeznek, szándékukban áll-e és milyen feltételek mellett a lakóhelyük közelében munkát vállalni. Végül arról is tájékozódunk, hogy mi a véleményük az ingázásról a térségben élő, s az általános és a szakmunkásképző iskola elvégzése előtt álló (azóta már végzett) fiataloknak.

ségekben (Garáb, Buják, Ecseg, Csécse, Bér, Vanyarc, Kisbágyon, Palotás-halom, Egyházasdengeleg, Erdőtarcsa, Kálló és Erdőkürt, valamint a nyugatabbra eső területen Nézsa és Nógrád) az ingázók aránya megközelíti, esetenként pedig meg is haladja a keresőképes korban levő lakosság 50 százalékát.

Az ingázó vagy más néven „bejáró” munkások az életformájukkal járó utazás időtartamát és körülményeit tekintve három nagyobb csoportra oszthatók. Az *elsőbe* tartoznak az egy-egy nagyváros, vagy ipari központ szűkebb agglomerációjában élők, akik naponta legfőljebb kétszer egy órát töltenek utazással, ami gyakorlatilag nem több, mintha valaki egy nagyváros egyik sarkából a másikba járna munkába; a *másik* csoport a távoli vidékekről bejáróké, akik rendszerint csak hetente, vagy kéthetente látogatnak haza – de egy-egy napra elosztva, viszonylag kevés ideig vannak úton; s a két csoport között van a *harmadik*, akik a tágabb agglomerációban élnek: nem olyan messze, hogy túlnyomó többségük ne járhatna mindennap haza, de elég messze ahhoz, hogy ez a hazajárás naponta 4–5 órát elvegyen az életükből.

Ehhez a harmadik, legtöbb időt utazó csoporthoz tartoznak a dél-nógrádi térség ingázóinak többségét kitevő *fővárosba járók*, akikkel kapcsolatban tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy különböző rétegeknel és csoportjaiknál milyen emberi, gondolkodás- és magatartásbeli lehetőségei lennének a helyben való munkavállalásnak, ha ehhez a jelenleginél kedvezőbb gazdasági feltételek jönnének létre a térségben.

Az *ingázók társadalmi összetétele*. A vizsgálatba vont ingázók csaknem háromnegyede (73,4 százalék) a férfi, azt mondhatjuk tehát, hogy az *ingázás elsősorban a férfiakra jellemző*. Különösen így van ez a családok kategóriában: az ingázó nők között jóval több (30,7 százalék) az egyedülálló, mint a férfiak között (24,0 százalék). A nők családban betöltött szerepével ugyanis kevésbé lehet összeegyeztetni az ingázással járó életformát, annál is inkább, mivel számtalan esetben az eljáró férfi helyét is nekik kell betölteniük a családon belül. Hogy mennyire a család a motiváló tényező, mutatja, hogy a 20 évesnél fiatalabb korosztályban a nők jóval nagyobb arányban szerepelnek az ingázók között, mint az idősebb nemzedékeknel. Egy későbbi kérdésre adott válaszokból az is kiderül: az egyedülállóként ingázó nőknek csak elenyésző hányada (3,3 százalék) tervezi, hogy a családalapítás után is megőrzi ezt az életformát, míg az egyedülálló férfiak között ez az arány jóval nagyobb (17,2 százalék).

Tanulságos megvizsgálni a fővárosba ingázók *iskolai végzettség* szerinti megoszlását. Legnagyobb csoportjukat – az összes ingázó egyharmadát – a szakmunkásvégzettséggel rendelkezők jelentik, valamivel kevesebben vannak azok, akik csak a nyolc általánost végezték el. Ez a két csoport adja az egész minta kerekén 64 százalékát. Viszonylag számottevő azoknak a száma, akik még a nyolc általánost sem járták ki, ők elsősorban az idősebb nemzedék képviselői, csaknem a felük 50 esztendősnél idősebb.

Erdemes megfigyelni, hogy míg a férfiak között a szakmunkás-végzettségük adják az ingázók legnagyobb hányadát (42,5 százalék), addig a nők túlnyomó része (56 százalék) nyolc általánost végzett, és az ő esetükben mindössze 7,1 százalék a szakmunkás-képesítéssel rendelkezők aránya. A kiegészítő tanfolyamokat is főként a férfiak végezték el. Általában az ingázók körében igen nagy jelentősége van az iskolán túli képzésnek. Csaknem minden hatodik ember elvégzett az alapképesítéséhez még valamilyen tanfolyamot, a nyolc általánossal rendelkezőknek pedig egynegyede élt ezzel a lehetőséggel. Az

adatok arról is árulkodnak, hogy a szakmunkás-képesítést is idősebb fejjel, már állásban végezte el az ingázók számottevő része. Témánk szempontjából mindez azért érdemel figyelmet, mert azt mutatja, hogy *az ingázók jelentős része hajlandó a munkavégzés mellett szakképesítést szerezni, tanulásra vállalkozni*, tehát egy esetleges átképzésnek – bizonyos körben – meglennének az emberi feltételei.

Az ingázók jóval kisebb mértékben rendelkeznek magasabb végzettséggel, mint általában a térség keresői. Már a középiskolát végzettek is igen csekély arányban találhatók a fővárosba ingázók között, ami azt mutatja, hogy a középfokú végzettséggel rendelkezők inkább találnak munkát helyben vagy a közelben, mint a szakképzetlenek, illetve a szakmunkás-képesítéssel rendelkezők. Természetesen az is közrejátszik ebben, hogy a különböző speciális szak-középiskolát végzettek jórésze – akárcsak a felsőfokú végzettséggel rendelkezők túlnyomó része – nem ingázik, hanem a szülőhelyről való végleges elköltözést választja.

Vizsgáljuk meg a fővárosba ingázók *szakképzettség szerinti* megoszlását is.

A különböző szakmák közül az úgynevezett *építőmesteri* a legelterjedtebb, a szakképzettséggel rendelkező férfiak közül *minden negyediknek ez a szakmája*. Ezt követi gyakoriságban a *lakatosszakma*, majd pedig az *építési szakipari* szakmunkás-képesítés. Ez a három adja az összes szakképzettséggel rendelkezők 45,3 százalékát, de a férfiaknál ez az arány 50,3 százalék. Ezek tekinthetők az ingázók „hagyományos” szakmainak, mert a fiatalabb korosztályoknál – különösen az „építőmesteri” – jóval kevésbé elterjedtek. A legfiatalabbak számos újfajta szakra szóló képesítéssel rendelkeznek, de határozottan egyikről sem mondhatjuk, hogy előtérbe került.

A szakmával rendelkező *férfi ingázók 40 százaléka egyértelműen az építkezéssel összefüggő különféle szakmákhoz kötődik*, de ha ehhez hozzávesszük az egyéb rovatban szereplő, ritkábban előforduló, s ugyancsak az építkezéshez kapcsolódó szakmákat is, akkor megállapíthatjuk, hogy a *fővárosba ingázó férfiak nagyobbik felének olyan szakmája van, ami elsősorban az építkezéseken hasznosítható*. Ezt fontos tudnunk akkor, amikor azt látogatjuk, hogy a fővárosba eljárók közül kiket lehetne helyben foglalkoztatni. Nem kétséges, hogy a vidék infrastruktúrájának esetleges fejlesztése számottevő beruházásokat igényelne, ahol jól lehetne hasznosítani ezeket a fővárosba járó „építőmestereket” és más hasonló szakmával rendelkezőket, de ennyi építőipari szakmunkásra – főként hosszabb távon – semmi esetre sem lesz szükség a térségben, hiszen itt hozzávetőlegesen 650–700 fő, építéshez kötődő szakképesítéssel rendelkező emberről van szó.

Hasonló eredményre jutunk, ha megnézzük az ingázók *munkakörök szerinti tagolódását*. Összeadva az építkezésekhez kapcsolódó munkaköröket és ehhez hozzászámítva a segéd- és betanított munkások kétharmadát – ismereteink szerint közülük legalább ennyien dolgoznak az építkezéseken –, akkor lényegében ugyanarra az eredményre jutunk, mint a szakképzettség vizsgálatánál, nevezetesen, hogy a *fővárosba ingázók 50–53 százaléka munkakör szempontjából is az építkezésekhez kötődik, a férfiak esetében pedig ez az arány megközelíti a 60 százalékot*.

Többfelől is megerősítést nyert tehát, hogy a vizsgált térségből Budapestre ingázók közül legalábbis 1900–2000 fő különböző építkezéseken dolgozik, és ezekből kb. 1500–1600 személy a férfi. Esetleges munkaerő-átcsoportosítás

szempontjából azonban két részre kell osztani őket. A *férfiaknál* maradványszempontból – hiszen ők adják a fővárosi építkezésekre ingázók mintegy 80 százalékát – megállapíthatjuk, hogy a nagyobbik felük tekinthető szak- illetve betanított munkásnak, akiknél egy esetleges átcsoportosítás (átképzés) esetén meghatározó lehet, vagy legalábbis nagyobb súllyal esik latba speciális szakképzettségük. A fővárosi építkezésekre ingázók másik – az előbbinél valamivel kisebb – fele segédmunkás, illetve kubikos, tehát nem rendelkezik szakképzettséggel. Ők azok, akiket átképzésük esetén nem köt különösebben a tanult – legföljebb a begyakorlott – szakma.

A fővárosba ingázó *nők* három nagyobb munkakörben találhatók: csaknem egynegyedük különböző vállalatoknál takarítónőként keresi a kenyerét, egyhatedik betanított munkás, 8 százalékuk pedig ügyintézői, adminisztrátori munkakörben van. Ez a három csoport adja az ingázó nők 46 százalékát, ami hozzávetőlegesen 220-240 embert jelent. Ők azok, akik egy esetleges infrastrukturális fejlesztés esetén a helyben bővülő szolgáltatási szféra keretei között minden különösebb átképzés nélkül alkalmazhatók lennének.

Témánk szempontjából nem közömbös, hogy a különböző nemű és korú ingázók *milyen jövedelemért* vállalkoznak erre az életformára. Az ingázásra készítő okok között ugyanis az eddig említetteken kívül azt is megtaláljuk, hogy azonos munkakörökben, sőt: *azonos munkáért a fővárosban jóval több fizetést lehet kapni, mint helyben*. Ez nyilvánvalóan összefügg a helybeli üzemek, főként a termelőszövetkezetek anyagi lehetőségeivel, de a vizsgált térség legtöbb településére jellemzőnek tekinthetjük, hogy – különösen a szakképzettséghez kötött munkakörök esetében – a kereseti különbség 1,5–2 ezer forint is lehet a főváros javára.

Sajnos nincsenek adataink arra vonatkozóan, hogy hasonló munkakörökben a *nem ingázók* milyen fizetési színvonalat tudnak elérni, ezért csak azt tudjuk vizsgálni, hogy a fővárosba ingázók miként oszlanak meg a *bevallott* átlagos havi kereset, illetve az – ugyancsak bevallás alapján felmért – évi prémium alapján.

Teljesen egyértelmű, hogy a férfiak átlagosan legalább 2000 Ft-tal megelőzik a nők keresetét: míg az előbbiek zöme a 6–8 ezer forintos sávban húzódik, az utóbbiak – jóval kisebb szóródással – a 4–6 ezer forintos tartományban mozognak. A nőknél a prémium összege is kevésbé szóródik a férfiakénál, és mindenképpen kevesebb azokénál. Az életkori sajátosságokat tekintve megállapíthatjuk, hogy ha a 20 évesnél fiatalabbak *viszonylag* alacsony kezdőfizetését nem számítjuk, akkor a különböző korcsoportok között nincsen különösebb eltérés a havi keresetek tekintetében. Nyilvánvalóan azért, mert azokban a munkakörökben, ahol az ingázók dolgoznak, elsősorban *nem a szolgálati idő határozza meg a fizetéseket*. A prémiumok tekintetében sincs egyértelmű különbség a különböző korcsoportok között, legföljebb azt állapíthatjuk meg, hogy prémium dolgában – főleg a férfiaknál – nagyobb a szóródás az ingázók között, mint a fizetésben.

A fővárosba ingázók tehát, különösen pedig a 30 és 50 év közti férfiak, jóval az átlagos szint fölött keresnek, havi átlagbérük (7200 Ft.) legalább másfél ezer forinttal meghaladja a fizikai dolgozók országos átlagát. A jövedelem-többletnek nyilvánvalóan az az oka, hogy a bejárók, ha már vállalják az ingázó életmóddal járó hátrányokat, akkor igyekeznek olyan munkahelyet és munkakört találni, ahol ezt a többletidő-ráfordítást és többletfáradtságot megfelelő-

en honorálják is. Az ingázók nagyobb részére jellemző viszonylag magas bér-színvonal számottevő tényező lehet egy esetleges munkacsoportosítás esetén.

A viszonylag magas jövedelemmel nyilvánvalóan szorosan összefügg az a kérdés, hogy *milyen gyakran és főként milyen okok miatt változtatják az ingázók a munkahelyüket?* Felmérésünk szerint *a fővárosba járók több mint fele kevesebb mint három esztendeje dolgozik a jelenlegi munkahelyén, és még az 50 évesnél idősebbeknek is csak 46 százaléka mondhatja el, hogy tíz esztendőnél régebben van a jelenlegi munkahelyén.* Valamivel nagyobb állandóságot mutat az ingázók munkakörhöz való kötődése, de e téren is aránylag számottevő mobilitásnak lehetünk tanúi. Különösen a férfiakra jellemző, hogy gyakran változtatják a munkahelyüket, ugyanakkor ők azok, akik valamivel *jobban ragaszkodnak a munkakörükhöz*, mint a nők. Ez mindenesetre azt jelenti, hogy a fővárosba ingázók legalábbis egy jelentős része nem kötődik olyan erősen a munkahelyéhez, de még a munkaköréhez sem, hogy kellő indok vagy esetleg szükség esetén ne hagyná ott. Jelenleg ez a „kellő indok” egyértelműen az anyagiakat jelenti. A vizsgálatba vont ingázók 64 százaléka, tehát csaknem a kétharmada, legutóbb azért változtatott munkahelyet, mert „*jobban fizetést talált*”. Ehhez képest az összes többi tényező (nem becsülték a munkám: 5,6 százalék, rossz volt a közlekedés: 7,8 százalék, a rossz munkahelyi légkör: 3,6 százalék, megszűnt az üzem: 15,8 százalék) jóval kisebb gyakorisággal szerepel az okok között. Hangsúlyoznunk kell, hogy *az anyagiak miatti munkahelyváltás elsődlegessége korra és nemre való tekintet nélkül jellemző az ingázókra.* Ez pedig nagyon fontos szempontként érvényesülhet akkor, amikor felmerül a munkalehetőségek helyi szervezetben történő megteremtésének alternatívája.

Az ingázó életmód és szemlélet főbb jellemzői. A következőkben megkíséreljük felvázolni azokat a legfontosabb tényezőket, amik a dél-nógrádi térségből a fővárosba ingázók életmódjára jellemzőek, hogy tisztázzuk, milyen *emberi és társadalmi feltételei vannak az ingázó népesség helybezkötésének.*

Azok, akik a vizsgált térségből a fővárosba járnak dolgozni, *túlnyomó részben naponta járnak a munkahelyükre:* a férfiak 90,8 százaléka, a nőknek pedig 94,1 százaléka ez a jellemző.

A hetente ingázók, vagyis a munkásszálláson lakók az ingázók egytizedét sem teszik ki, még a 20 évnél fiatalabbaknak is csak 15 százaléka vállalkozik a munkásszálláson való lakásra. Ebből az is következik, hogy a fővárosba ingázók túlnyomó része a *munkaidő leteltével késedelem nélkül utazik haza*, legfőljebb vásárol valamit. Ez jellemző az egész minta 80 százaléka, de még a 20 évnél fiatalabbak 73 százaléka is, pedig nyilvánvalóan őket vonzzák leginkább a „világváros” szórakozási lehetőségei. A dél-nógrádi térségből naponta ingázók túlnyomó részének tehát szórakozási, sportolási, művelődési lehetőség szempontjából úgy szólván semmit sem nyújt a főváros. A gyors hazautazás bizonyos mértékben kényszerűség is, ugyanis az ingázók legnagyobb részét (a férfiak 79 százalékát és a nők 90 százalékát) *vállalati autóbusz* szállítja. Ez igen jelentős lépés a vasúttal vagy az autóbusszal való utazáshoz képest és nyilván számottevő mértékben hozzájárul az ingázó életmód elviselhetőségéhez. De még így is 3-4 órát vesz igénybe az oda- és visszautazás, vagyis ezek az emberek nem nyolc órát töltenek el naponta a munkával, hanem legalább tizenkettőt, de a várakozásokkal együtt inkább többet. Ez tehát bele is van kalkulálva a viszonylag magas keresetbe, s úgy is fogalmazhatunk, hogy az ingázók voltaképpen a napi 4-5 órai

utazással keresik meg azt a fizetésbeli különbséget, ami a helyi és a fővárosi munkalehetőségek nyújtotta jövedelem színvonala között mutatkozik. A népgazdaság vagy a munkahely oldaláról azonban ez az autóbuszoztatás nyilvánvalóan tetemes költségtöbbletet jelent, és egy ésszerű gazdasági rendszerben megfelelő bérgazdálkodással annyi dolgozóval is meg lehetne oldani a termelést, hogy a jelenleginél jóval kevesebb ingázóra legyen szükség.

Már az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy az ingázásnak komoly anyagi-gazdasági okai vannak. Nehéz eldönteni azonban, hogy a fő indítékok között a helyi, környékbeli munkalehetőség hiányának van-e döntő szerepe, vagy pedig annak a körülménynek, hogy bizonyos szakmákat, munkaköröket a fővárosban sokkal jobban megfizetnek, mint a vidéki munkahelyeken. Nos, a felmérés során kapott válaszokból az derül ki, hogy *mindkét tényezőnek meghatározó jelentősége van* az ingázás létrejöttében és fenntartásában. A fővárosban tapasztalható jobb kereseti lehetőség valamivel erősebben nyom a latba, ám ennek nemek és korcsoportok szerint eltérő a súlya. Érdemes a kérdést egy kicsit közelebbről is megvizsgálni!

Felméréseinkből kiderül, hogy alapvetően két tényező: *a jobb kereseti és a közeli munkalehetőség hiánya okozza az ingázást.* Ezek mellett az összes többi eltörpül. Mivel erre a kérdésre több választ is lehetett adni, azt mondhatjuk, hogy ha – értelemszerűen – a gmk-zás lehetőségét is ideszámítjuk, akkor a megkérdezetteknek több mint háromnegyede a jobb keresettel magyarázta az ingázást, ha pedig a közeli munkahely hiányához hozzávesszük az „*ittthon nem tudja hasznosítani a szakképzettségét*” című válaszokat, akkor ez az ok szerepel a válaszolók kétharmadánál. Jellemző, hogy míg a férfiaknál inkább a jobb kereseti lehetőség dominál, addig a nőknél a helybeli munkalehetőség hiánya kerül előtérbe. Az is meggondolkodtató, hogy a fiatalabbaknál inkább az elhelyezkedési gondokon, az idősebbeknél pedig a kereseten van a hangsúly az ingázás okait illetően.

Miért ingáznak az ingázók? A kérdésre adott válaszokból az derül ki, hogy *minden ingázónak pontosan két oka van arra, hogy ingázzék. A válaszoknak kereken 70 százaléka szigorúan anyagi jellegű: a munkalehetőségre és a keresetre vonatkozik.* Ez egyben azt is jelzi, hogy milyen feltételeket kell elsősorban megteremteni az ingázás mérsékléséhez, illetve ahhoz, hogy növekedjék a térség településeinek népességmegtartó képessége. És e téren nincs számottevő különbség az ingázók különböző rétegei között.

Elképzelések az ingázás és az ingázók jövőjéről. Az ingázás bonyolult gazdasági és társadalmi jelentőségének mérséklése, befolyásolása érdekében hozandó intézkedések kialakítása és várható eredményessége szempontjából korántsem közömbös, hogy maguk az ingázók miként látják a sorsukat, hogyan képzelik el jövőjüket.

Az ingázók zöme úgy érzi, *egyszer s mindenkorra elkötelezte magát ebbe az életformába.* Különösen a férfiak gondolkodnak így, és még a 20 esztendőn aluliaknak is csaknem kétharmada így vélekedik.

Szembetűnő, hogy *a nők között sokkal többen vannak azok, akik csak „néhány esztendeig” kívánnak ingázni.* Ők elsősorban azok a családalapítók, vagy inkább gyermekszülés előtt álló nők, akik – mint egy másik kérdésre adott válaszaikból kiderül – a családalapítás után már nem szándékoznak folytatni az ingázást. Mivel azonban a kérdés eldöntése végül is nem rajtuk múlik – mun-

kalchetőségtől függ elsősorban –, maguk is érzik helyzetük bizonytalanságát: az egyedülállóknak föltett kérdésre (családalapítás után is folytatni kívánják-e az ingázást?) a nőknek csak 3,3 százaléka válaszolt határozott igennel, 30 százalékkuk „nem”-et mondott, de mind a férfiak, mind pedig a nők 67–70 százaléka úgy nyilatkozott, hogy „attól függ”.

Az ingázás mértékének változtatása, változtathatósága szempontjából nem közömbös, hogy maguk az ingázók miben látják ennek az *életformának a fő hátrányait*. A *válaszolók együtöde* szerint az ingázásnak nincsen semmiféle hátránya. Jellemző, hogy a tizenévesek 38 százaléka vallja ezt a nézetet, ami nem véletlen, hiszen náluk a hátrányok jelentős része (kevés idő a háztájira, építkezésre, családra) nem vagy csak korlátozott mértékben jelentkezik. Leszámítva ezeket az „elégedetteket”, az ingázók 80 százaléka nagyon jól ismeri az életforma hátrányait: átlagosan 2,7 hátrányt jelöltek meg. A válaszok megoszlása nagyon tanulságos. A legtöbben a *fáradtságot* említették az ingázás legfőbb hátrányaként, nyilvánvalóan ez az a hatás, amit a legerősebben és főként pedig szinte állandóan érzékelnek. Ez az életkor előrchaladtával csak fokozódik: a 20 évesnél fiatalabbaknak csak alig több mint egyharmada panaszkodik fáradtságra, az 50 évesnél idősebbeknek pedig több mint a kétharmada. Hasonló jellegű a *hiányos alvás* szövatétele is, de ebben nincs eltérés a különböző korosztályok között. Férfiak és nők egyaránt megállapították (csaknem minden másodikk), hogy az ingázás miatt *kevés idő jut a családra*. Minden negyedik ingázó gondolja, hogy *kevés ideje jut a háztáji gazdaságra*, de a legfiatalabbaknak emiatt egyáltalán nem fáj a fejük, a legidősebb nemzedéknek pedig szinte ez a legnagyobb gondolja. Ezzel szemben éppen a fiatalok érzékelik erőteljesebben, hogy *az ingázással töltött idő elvész a művelődés számára*, s ők ebbe bizonyára a szórakozást is beleértik.

Végigtekintve adatainkon, fölmerül, hogy miként alakul a kérdés visszája, vagyis milyen előnyökkel kecsegtet, ha valamilyen úton-módon csökkenteni lehet az ingázók számát? Más szóval: milyen kedvező változások következhetnek be, ha egy ingázó a helyben vagy a közelben való elhelyezkedéssel vállalja az átképzés nehézségeit, vagy esetleg a kevesebb fizetést? Mindenekelőtt nyilvánvalóan kipihentebb és magukat jól kialudt emberekké válnak, ami nagyon kellemes állapot, de ennek a pénzértéke nehezen fejezhető ki. Hasonlóképpen nem honorálja mai társadalmunk azt az időt sem, amit a szülők a gyermekekre fordíthatnak, tehát ez a könnyebbség sem lehet különösebben csábító. Marad az építkezésre, lakáskarbantartásra jutó időtöbblet, ami megintcsak nem igazi nyereség, mert legfőljebb néhány esztendővel hamarabb készül majd el az a ház. Akárhogy is nézzük, *egyedül a háztáji gazdálkodásban rejlő lehetőség kihasználása* – és az ebből eredő jövedelem – lehet az egyetlen kézzelfogható ellentétel, az ingázás felhagyásával járó keresetkiesés ecstén. Ez valóban reális lehetőség lehet – az idősebb nemzedék számára, de nem a fiataloknak. Mint láttuk, őket – legalábbis egyelőre – nem érdekli a háztáji-házkörüli gazdálkodás, pontosabban csak annyira érdekli, amennyire az önellátás megkívánja, de körükben semmi esetre sem lehet a kisáruterelés az ingázás alternatívája. Meg kell tehát állapítanunk, hogy az *ingázás „kiváltásának”* – bármilyen okból kerül rá sor – *egyetlen lehetősége van, ha helyben vagy a közelben teremünk olyan munkalehetőséget az eljárók számára, amivel azonos, vagy közel azonos, főmunkaidőből származó jövedelemhez tudnak jutni*. Természetesen annak sem szabad elvetni a lehetőségét, hogy kellően előkészített és szervezett akciókkal az utazásból felszabaduló időt különféle helyi, mezőgazdasági és szolgáltatási

jellegű kisvállalkozások irányába tereljük. Az ezzel kapcsolatos integrációs formák megteremtésében igen jelentős szerep jutna a térség mezőgazdasági üzemeinek.

Az előzőekben megtudtuk, hogy az ingázóknak csak egy meglehetősen szűk rétege van megelégedve ezzel az életformával, a többségük szerint számos hátránya van annak, hogy – jobb híján – a fővárosba kénytelenek járni dolgozni. Önkéntelenül fölmerül a kérdés, hogy vajon ezek az emberek *próbálkoztak-e helyben, vagy a közelben munkalehetőséget találni?* A kérdés tulajdonképpen elméleti jellegű, hiszen próbálkozni sokféleképpen lehet, s a válaszolók nyilván ide soroltak a futó érdeklődéstől kezdve az alapos utánajárásig mindenfajta tevékenységet. Annál meglepőbb, hogy a válaszolóknak alig több mint egynegyede válaszolt igennel, a többségük – legyen az férfi vagy nő – meg sem próbálkozott. Leginkább még a 21–30 évesek érdeklődtek közelebbi munkalehetőség iránt. Kiegészíti ezt a képet, ha megnézzük egy másik kérdésre adott válaszok alakulását, amely így szólt: „*Ismeri-e, hogy a falujában, vagy a közelben milyen ipari üzemek, munkalehetőségek vannak?*” A válaszokból az derül ki, hogy az ingázók nagyobbik része (56 százalék) ismeri ezeket a helyeket, 23 százalékuk „nem nagyon ismeri”, és csak 12 százalékuk árult el teljes tájékozatlanságot. Ezekből a válaszokból, valamint az ingázók egy részével folytatott interjúk során nyert ismeretekből megállapíthatjuk, hogy a bejárók körében igenis beszédtéma a helybeli vagy a környékbeli munkalehetőségek helyzete. Ha nem is járnak rendszeresen és következetesen utána, azért, hogy úgy mondjuk, a „szemük sarkából” számon tartják a lehetőségeket. Az ingázó általában tudja, hogy hová menniért lehetne elmenni, kit kellene megkönyékezní (és mivel), ha komolyan el akarna nyerni valamilyen jobbnak tűnő munkakört, amire a dolgok rendje szerint nyilván több jelentkező is pályázik. Valahogy úgy fest tehát a helyzet, hogy ha valaki valamiért (egészségi vagy családi ok, esetleg építkezés stb.) úgy dönt, fölhagy az ingázással és a környéken vállal munkát, az *kellő kiirtással* – és esetleg némi áldozattal – előbb-utóbb talál is. De ilyen esetek inkább elszórtan jelentkeznek, s az emberek *tömegesen* egyelőre sem belső sem pedig külső okokból nem kényszerülnek arra, hogy földadják a fővárosba való ingázást. Reálisan gondolkodnak és tudják, évtizedek alatt megtanulták, erre érdemben aligha van lehetőségük. Pedig az ingázók 90 százaléka megfelelő anyagiak ellenében gondolkodás nélkül otthagyná fővárosi munkahelyét – és e tekintetben alig van különbség férfiak és nők, idősök és fiatalok között. 17 százalékuk már olyan munkahelyre is hazajönne, ahol ezer forinttal kevesebbet keresne, kétezerrel kevesebbet azonban már csak néhányan vállalkoznának. Nincsenek tehát szubjektív, érzelmi megfontolások, *kizárólag anyagiakon múlik az ingázás.*

És arra vajon vállalkoznának-e az ingázók, hogy a helyben vagy közelben lévő munkalehetőség érdekében *átképezzék magukat, új szakmába tanuljanak be?*

E tekintetben az ingázók három, szinte egyforma nagyságú csoportra tagolódnak. Csaknem egyharmaduk úgy érzi, hogy vállalkozna egy ilyen „átképzés”-re, új szakma tanulására; valamivel több mint *harmaduk elzárkózik* egy ilyen lehetőség elől, míg a *harmadik* – gyakorlatilag azonos súlyú – *csoport nem tud dönteni*, az „attól függ” szókép mögé rejtőzik. Az asszonyok több vállalkozó kedvet árulnak el, de még tanulságosabb a különböző korcsoportok válaszaiknak megoszlása. A legfiatalabbakban van meg leginkább a készség az új szakma tanulására, ugyanakkor bennük van a legtöbb bizonytalanság is. Az életkor

növekedésével csökken az átképzésre való hajlandóság, de a bizonytalanság is mérséklődik. Az emberekben, ahogy korosodnak, egyre nagyobb arányú az eltökéltség, miszerint ők bizony már nem tanulnak új szakmát, inkább egész életükben megmaradnak bejárónak.

Ha a százalékszámok mögé tekintünk, azt látjuk, hogy a vizsgált térségben mintegy 230–250 nő és 550–600 férfi, tehát összesen hozzávetőleg 800–850 ingázó munkás vélekedik úgy, hogy helyben, illetve a közelben létesülő munkahely esetében önként vállalkozna új szakma megtanulására. Közülük elsősorban a 40 esztendősnél fiatalabbak szándékát tekinthetjük reálisnak, tehát mintegy 600 fő „önként jelentkezővel” számolhatunk. Különösen kedvező – vagy éppen rendkívüli kényszerítő – esetben természetesen azok is új szakma tanulására adhatják a fejüket, akik jelenleg bizonytalankodnak. Ha kiemeljük közülük a 40 évesnél fiatalabbakat és föltételezzük, hogy különböző körülmények hatására a felük az átképzés mellett dönt, akkor ez további 300–320 embert jelentene.

Különböző jellegű átképzésekkel, illetve a jelenlegi szakképzettséghez igazodó munkahelyek létesítésével tehát arra lehet számítani, hogy mintegy 1000–1200 jelenlegi ingázó térne vissza a térségbe dolgozni. Ez számottevően hozzájárulna a dél-nógrádi térségben egy jelenleginél egészségesebb társadalmi szerkezet kialakulásához.

Az aktív korú, jelenleg munkahelyre nem járó nők néhány sajátossága. Vizsgálatunkat kiterjesztettük a dél-nógrádi térségben élő női munkaerő azon rétegére is, amelynek tagjai aktív életkorúak (14–55 évesek), s a felmérés idején munkahelyre nem jártak el dolgozni. Ez a réteg természetesen nem egységes, megtalálhatók közöttük a háztartásbeliek, a gyes-en, a gyed-en lévők, a leszázalékoltak és a bedolgozók. Körükben azt kutattuk, hogy milyen életkorúak, képzettségük, mióta vannak otthon, korábban ingáztak-e, szándékoznak-e, szeretnének-e lakóhelyük közelében dolgozni, illetve, hogy milyen munkát végeznének szívesen. A célkitűzés teljesítése érdekében a dél-nógrádi térség 28 településén, összesen 308 aktív korú, jelenleg munkahelyre nem járó nők körében végeztünk kérdőíves felmérést.

A vizsgálatba vont nők 91 százaléka férjzett, s 96 százalék dolgozott már életében valamilyen munkahelyen. E két vonatkozásban szinte alig van említést érdemlő eltérés a különböző csoportok között.

A gyes-en, gyed-en lévők alkotják a vizsgált rétegen belül a legnépesebb csoportot. Ők a legfiatalabbak, a leginkább kvalifikáltak: 25 százalék szakmunkás, 25 százalék középiskolai végzettségű (egy részük szakmai tanfolyamot is elvégzett), s mintegy 6–7 százalék a főiskolai, egyetemi oklevéllel rendelkezők aránya. Ez utóbbiak többsége pedagógus. Viszonylag rövid ideje vannak otthon, átlagosan 2–3 éve. Mintegy háromnegyedük korábban is ingázott már, tehát lakóhelyétől távol(abb) is dolgozott. A jelenleg gyes-en, gyed-en lévők egyötöde budapesti munkahelyen is vállalt munkát.

Az ingázó életmód a fiatal nők részéről mindaddig elfogadható, amíg férjhez nem mennek, építkezésbe nem fognak, s meg nem születik az első gyerek. Ezt követően erőteljesen módosul a véleményük, szinte kivétel nélkül hátrányosnak ítélik az ingázást. A gyes-en, gyed-en lévő kismamák közül fejezték ki legtöbbször igényüket közeli – s számukra egyéb szempontból is megfelelő – munkahely iránt.

Az egy-két éves gyermekükkel (gyermekcikkkel) otthon lévő asszonyokat nem

számítva a többiek – tehát a régebben gyes-en lévők – szinte valamennyien kerestek (keresnek) már maguknak közeli munkahelyet, vagy bedolgozási lehetőséget, de ez a törekvésük nem járt sikerrel.

Összegezve: a gyes-en, gyed-en lévő fiatal és viszonylag jól kvalifikált nők 77 százaléka részéről fogalmazódott meg közeli munkalehetőség iránti igény, s egy részük (27 százalék) már próbált is ilyet keresni, mintegy előre gondolkodva azzal a céllal, hogy majdan a család, a gyerekek és a munkahely adta feladatokat minél teljesebben, harmonikusabban tudják elvégezni, összeegyeztetni.

Tekintettel arra, hogy a családos, gyermekes asszonyok többsége számára az otthon, a gyermeknevelés tennivalói a leginkább meghatározóak, ezért nem ritka, hogy *kényszermegoldásként nem végzettségüknek, szakképesítésüknek megfelelő munkakörben helyezkednek el*, s például betanított munkásként is hajlandók dolgozni – közeli munkahelyen. *Ismereteik, szaktudásuk egy része így elvész, nem hasznosul.* Foglalkoztatásuk tehát egyúttal azt a kérdést is felveti, hogy munkakörük és képzettségük összhangba hozható-e, s megszerzett ismeretük hasznosíthatók lesznek-e egy közeli munkahely létesítése esetén.

A háztartásbeliek a vizsgálatba vontak között 17 százalékot képviselnek, de-rékhaduk 31–40 éves. *Ez a csoport a legképzetlenebb, 64 százalékuk nyolc általánost végzett csupán, de 19 százalék ennél is kevesebbet (hat-hét osztályt).* Mindössze 17 százalékuk rendelkezik magasabb képzéssel, szakmával. Az ingázó életmódot ők is megismerték, egynegyedük a fővárosban is dolgozott már.

A háztartásbeliek alkotják azt a csoportot, amelynek tagjai részéről szinte teljesen egyezik a közeli munkahely iránti igény (69 százalék) és a tényleges, ám sikertelen próbálkozás ténye (71 százalék). Úgy véljük azonban, hogy *ez a csoport képzetlensége, életkora, továbbá a megszokás* (ide értve a gyerekeknevelést, idősek gondozását, kistermelést is) *miatt valójában immobil*, nem változtat státusán. Erre utal azoknak a magas aránya (46 százalék), akik immár 5 vagy több éve háztartásbeliek, s azóta sem sikerült munkahelyet találniuk. Egy részük anyagilag sincs különösebben rászorulva arra, hogy dolgozni járjon, bár az otthoni bedolgozást – részben a nyugdíj, részben a kereset miatt – közülik minden hatodik szívesen vállalná.

A *leszázálekolt nők* csekély arányt képviselnek, ők a *legidősebbek*, képzettségük szintje alacsony: egyharmaduk a nyolc általánost sem végezte el. Egészségi állapotuktól függően ítéltető meg munkavállalási szándékuk, általános-ságban alig felük jelezte, hogy szívesen dolgozna egy közeli munkahelyen. Mintegy 14 százalékuk otthoni bedolgozást vállalna.

A *bedolgozók* csoportjában (23 százalék) azok a háztartásbeliek, leszázálekoltak, gyes-en, gyed-en lévők kerültek, akik a vizsgálat időpontjában ilyen tevékenységet folytattak. Átlagéletkoruk 36 év, 63 százalékuk már több mint hat éve végzi ezt a munkát. Említést érdemel, hogy a bedolgozók 20 százaléka szakmunkás, 74 százaléka befejezett általános iskolával rendelkezik, s mindössze 1 százalék járt nyolcnál kevesebb osztályt. (A fennmaradó hányad középfokú végzettségű.)

A bedolgozóknak 47 százaléka cserélné fel jelenlegi státusát, s vállalna teljes elfoglaltságot egy közeli munkahelyen. E feltehetően „életformává” vált tevékenység reprezentánsai *nemigen próbálkoztak* azzal, *hogy a környéken munkát találjanak*, mindössze 20 százalékuk kísérletezett ilyesmivel.

A *tárgyalt különböző csoportok képviselői szinte kivétel nélkül bátrányos-nak, kényszermegoldásnak tekintik az ingázást*, amit jelenlegi hovatartozásuktól

függetlenül korábban többségükben maguk is kipróbáltak. Átlagosan kb. kétharmaduk dolgozna szívesen lakóhelyéhez közel, 22 százalék inkább továbbra is otthon maradna (felük bedolgozást vállalna), és végül 11 százalék nem tudja eldönteni, hogy mitévő legyen.

Egy elképzelt munka, illetve munkahely körvonalazása is szerepelt a kérdőív kérdései között. Összesen 251 értékelhető válasz, vélemény (kívánság) feldolgozása alapján kirűnt, hogy a nők számára létesítendő munkahely, illetve az ott végezhető tevékenységek közül a következők kerültek szóba (az igényeket tekintve a különböző csoportok között nem mutatkozott említésre méltó eltérés): fizikailag könnyű, tiszta munkát (14 százalék), varrás, kötés, kézimunka (26 százalék), összeszerelés (8 százalék), csomagolás (6 százalék), anyagválogatás (2 százalék), gépirás (2 százalék) és egyéb tevékenységek (2 százaléknál kisebb aránnyal), például takarítás, kertészeti, konzervipari, bőrdíszműves munka stb.

Számos észrevétel, javaslat fogalmazta meg, hogy *olyan munka volna megfelelő a nőknek, amely mellett a családi, otthoni tevékenységeket is maradéktalanul el tudnák látni*. Így szükség lenne: egy műszakos munkára 7 vagy 8 órai kezdéssel, továbbá 4–6 órás foglalkoztatásra. Az említettek mellett természetesen az anyagiak is meghatározó szerepet játszanak, „... az alacsony kereseti lehetőség nem vonzó”.

Úgy tűnik, hogy a dél-nógrádi térségben megkérdezett aktív korú, jelenleg munkahelyre nem járó nők közül elsősorban könnyű (ipari) betanított munkára lenne vállalkozó, főleg a nagy többséget kitevő, általános iskolát végzettek részéről. A kvalifikáltabbak (a jelenleg gyes-en, gyed-en lévők) esetleg az újonnan telepített munkahelyeken munkairányító és adminisztratív funkciókat tölthetnének be, vagy az idegenforgalom területén dolgozhatnának.

Az iskolai tanulók pályaválasztási szándékai, ingázással kapcsolatos elképzelései. Az általános iskolás fiatalok magatartása, gondolkodásmódja és törekvései nem függetlenek attól a környezettől, amelyben élnek. Az ifjú nemzedék nem csekély hányada – bizonyítottan – szülei nyomdokába lép, tanul, foglalkozást választ, majd dolgozni kezd, s talán ingázni is fog... Döntően erre a néhány kérdésre kívántunk választ kapni akkor, amikor a dél-nógrádi térség 20 településén az általános iskolák nyolcadikos (azóta végzett) tanulói körében kérdőív segítségével informálódtunk. 301 értékelhető adatlap feldolgozását végeztük el, 144 fiú és 157 lány tanulót.

A kérdés így hangzott: „Mi szeretnél lenni, ha felnősz?” A válaszok a *vágyakat* jelölik, s nem bizonyos, hogy az elképzelések minden gyerek esetében megvalósulnak. Mégis érdekes, hogy – az ebben a korban már pályaválasztási szempontból zömében érett fiatalok – milyen foglalkozási struktúrát „fogalmaznak meg”.

Elkülönítettük a fiúk és a lányok válaszait. Jellemző különbségeket lehet az adatok alapján felfedezni.

A fiúk 86 százaléka fizikai foglalkozást választott, a lányoknál ez az arány csupán 64 százalék. A fiúk csaknem fele ipari fizikai szakmát szeretne tanulni: ezen belül a gép- és motorszerelő (17 százalék), valamint a villamossági szerelő pálya (11 százalék) a legvonzóbb. *Jelentős arányt képviselnek azonban azok is, akik – zömében a divatos, jól fizető – építőipari foglalkozások iránt éreznek elhivatottságot (24 százalék) és kőművesek, ácsok, víz-, gázszerelők, burkolók, festő és mázoló szakmunkások szeretnének lenni. A harmadik „legna-*

gyobb" foglalkozási csoport a kereskedelmi és vendéglátóipari szakmáké. E három „fő” irány teszi ki a vágyak 80 százalékát! *Szellemi foglalkozású (értelmiségi?) csupán minden tizedik fiú szeretne lenni.*

Nem így a lányok! *Mintegy 30 százalék választott a szellemi foglalkozások köréből*, igaz, közülük minden harmadik irodába vágyik. A lányok fizikai szakmák iránti vonzódásában a *kereskedelmi és vendéglátóipari* foglalkozások a legcértelesebbek (23 százalék), de az ipariak között a varrónő, szabász, bődíszműves mesterségek is figyelemreméltó presztízst vívtak ki maguknak.

A legközelebbi év(ek)re vonatkozó elképzelések szerint a fiúk 3 százaléka nem tanul tovább, dolgozni megy; 1 százalék otthon marad egy ideig. Ez összesen 4 százalék. A lányok közül egyelőre többen terveznek így: 7 és 3, összesen 10 százalék.

A fiúk 71 százalék (a lányok 47 százaléka) úgy képzei, hogy szakmunkásképző iskolában tanul tovább. Szakközépiskolába igyekszik 19 és 35 százalék, gimnáziumba pedig 6 és 8 százalék. *A középiskolába (szakközépbe, gimnáziumba) igyekvők között több mint másfélszer annyi a lány, mint a fiú (43 és 25 százalék). A tendencia tehát egyértelmű: a fiúk mielőbb szakmát kívánnak szerezni, majd munkába állni és jól keresni. Hol?*

58 százalékuk lehetőleg a lakóhelyén vagy annak közelében, 10 százalék vállalná az ingázást, 33 százalék nem tudja még. A lányok még jobban kötődnek: 70 százalék közeli munkahelyről álmodik, 10 százalék ingázna (mint a fiúk!), és csupán 20 százalékuk bizonytalan.

A megkérdezett 14 évesek mintegy 30–40 százalékától (beleértve a bizonytalanokokat is) tehát nem „idegen” az ingázás gondolata, mint lehetőséget nem vetik el határozottan.

Vizsgálatunk során kérdőív segítségével 36 fő dél-nógrádi lakhelyen élő végzős *szakmunkástanulót* is megkérdeztünk arról, hogy mi a szándéka az iskola elvégzése után, illetve hogy hol szeretne dolgozni: vállalná-e az ingázást? A 22 fiú és 14 lány (különböző szakmunkásképző iskolák azóta végzett tanulói) a következő válaszokat adta:

	fiúk %	lányok %
Dolgozni fog	64	43
Továbbtanul	9	43
Nem tudja	27	14
	100	100
Lehetőleg közelben szeretne dolgozni	46	93
Vállalja az ingázást	27	—
Nem tudja	27	7
	100	100

A különbség a fiúk és a lányok válaszai között ismét jellemző: *a lányok számottevő hányada továbbtanulási terveket forgat a fejében, s nem szeretne ingázni.* A 14 éves lányok válaszaihoz képest a 17 éves végzős *szakmunkástanulók véleménye egyértelműen elutasító az ingázással szemben.*

A fiúk esetében más a tendencia. Úgy tűnik, hogy *az életkorral növekszik az ingázást vállalók aránya.*

A dél-nógrádi térségben élő, s megkérdezett fiatalok tudatában, jövőre vonatkozó elképzeléseiben mindazon gazdasági-társadalmi viszonyok tükröződnek, amelyek az idősebb nemzedék (így szüleik) magatartásában, törekvéseiben is hatnak.